

PRODUKTIVNOST RADA U BiH

**RAST PRODUKTIVNOSTI RADA – PREDUSLOV ZA
POVEĆANJE PLATA I STABILAN EKONOMSKI RAZVOJ**

BANJA LUKA, 2015. GODINA

Rast produktivnosti rada – preduslov za povećanje plata i stabilan ekonomski razvoj

GEA – Centar za istraživanja i studije

Autori: Predrag Duduković i Marko Martić

Banja Luka, 2015. godina

Sažetak

Rast produktivnosti rada primarni je ekonomski cilj kojim se stvaraju pretpostavke za jačanje konkurentnosti domaće ekonomije i stabilan razvoj. U tom smislu mjerenje učinka jedan je temeljnih upravljačkih zadataka, bilo da se radi o upravljanju na nivou preduzeća ili ekonomije u cjelini. Praćenje pokazatelja produktivnosti rada na makro nivou usko je povezano i sa upravljanjem ekonomskim razvojem u nekoliko važnih područja kao što su: konkurentna pozicija u odnosu na okruženje, izloženost neformalnoj ekonomiji, adekvatnost radnog zakonodavstva, obrazovna politika, politika plata u javnom i realnom sektoru, politika zaduživanja, itd. Uprkos njegovom značaju, pitanje produktivnosti rada u Bosni i Hercegovini je u proteklom periodu ostalo zanemareno čemu u prilog govori i činjenica da niti jednim dokumentom ekonomske politike (u oba BH entiteta) tokom posljednjih nekoliko godina ono nije suštinski adresirano, uključujući i nedavno predstavljenu radnu verziju Ekonomske politike Vlade Republike Srpske za 2016. godinu.

Razlozi da se ovom ekonomskom pokazatelju posveti značajno više pažnje svakako postoje. Rezultati sprovedene analize ukazuju da domaća ekonomija hronično boluje od problema niske produktivnosti rada već duže vrijeme. Ovaj problem je posebno izražen u Republici Srpskoj gdje BDP po zaposlenom nije prelazio iznos od 37.000 KM posljednjih pet godina. Premda je i u Federaciji BiH produktivnost rada izrazito niska, BDP po zaposlenom je od 2011. godine ipak konstantno iznad tog nivoa i ima određeni trend rasta (40.112 KM u 2014. godini). Ono što dodatno zabrinjava su uporedni podaci o prosječnoj produktivnosti rada sa zemljama članicama Evropske unije koji, mjereni na isti način, pokazuju da je BiH na nekih 30% od EU prosjeka (Republika Srpska na 28,56% a Federacija BiH na 31,36%). Problem je još naglašeniji ukoliko se posmatra samo prerađivačka industrija gdje je produktivnost rada čak 6 do 7 puta niža u odnosu na prosjek Evropske unije. To drugim rječima znači da prosječan radnik u prerađivačkoj industriji u EU stvori za jedan dan više nego radnik u BiH za cijelu radnu sedmicu.

Ako rast BDP-a posmatramo kao rezultat dvije ključne determinante, broja zaposlenih i njihovog učinka, onda navedeni podaci vjerno ilustruju veličinu problema niske produktivnosti rada, koji uparen sa ogromnom nezaposlenošću ugrožava perspektivu dugoročnog i stabilnog ekonomskog rasta u BiH. Nadalje, niska produktivnost rada ograničava mogućnosti za održivo povećanje plata, kako u realnom tako i u javnom sektoru. Konačno, otvara se i pitanje upravljanja javnim dugom, odnosno, načina na koji će se vraćati rate kredita ako produktivnost rada u narednom periodu ne bude značajnije rasla.

Zbog ovih razloga mjerama ekonomske politike potrebno što prije zauzeti novi kurs i uz podršku zapošljavanju dati prioritet mjerama koje podstiču produktivnost rada, posebno u onim djelatnostima i sektorima koji su prepoznati kao strateški. U praksi to zahtijeva kombinaciju sistemskih intervencija kojima se stimulišu značajnija **ulaganja u ljudski kapital¹, tehnologiju² i infrastrukturu**. Zauzimanje novog kursa istovremeno znači i preispitivanje aktuelnih mjera podrške domaćim preduzećima, pogotovo u svjetlu razlikovanja **mjera**

¹ Po kvalitetu obrazovnog sistema BiH je prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti za 2015. godinu rangirana na 113. poziciju a po spremnosti kompanija da ulažu u obuku osoblja svrstana na 137. mjesto od ukupno 140 zemalja

² Prema pokazateljima iz istog izvještaja BiH je po ulaganjima u inovacije na 115. mjestu a po pokazatelju spremnosti preduzeća da ulažu u istraživanje i razvoj na 124. mjestu

ekonomske od mjera socijalne politike. Premda se radi o politički osjetljivom pitanju, elemente socijalne politike potrebno je sprovesti u okviru integralnog sistema socijalne zaštite a mjere ekonomske politike usmjeriti prvenstveno ka povećanju zapošljavanja i produktivnosti. U suprotnom, svako odlaganje će samo dodatno ubrzati kretanje duž negativne spirale ka neformalnoj ekonomiji, niskim platama i sve lošijem životnom standardu građana.

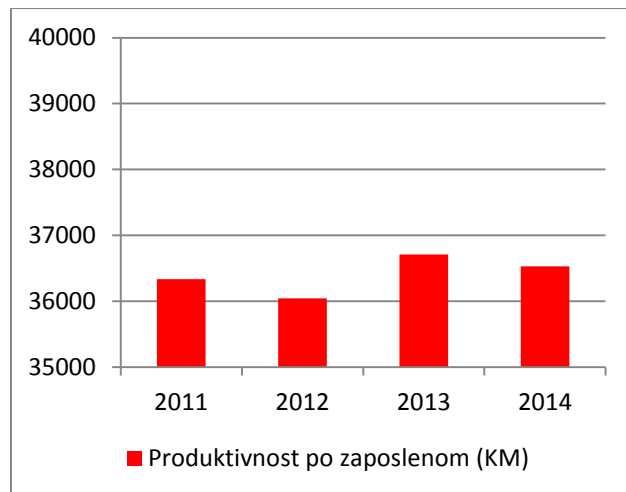
Produktivnost rada u Republici Srpskoj i Federaciji BiH

Kao polazna osnova i okvir za istraživanje korišteni su podaci o produktivnosti rada u Republici Srpskoj, Federaciji BiH, zemljama u okruženju i EU 27³. Kroz jedinstven metodološki pristup nastojala se osigurati međunarodna uporedivost dobijenih podataka te su u tu svrhu korišteni ključni EUROSTAT-ovi pokazatelji produktivnosti rada i to:

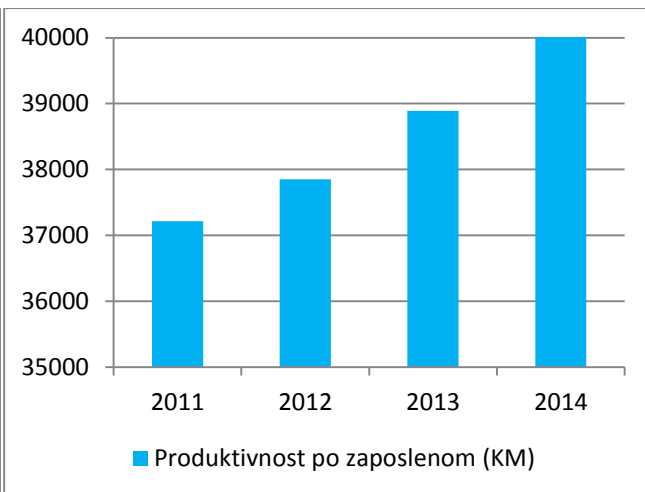
- BDP po zaposlenom
- BDP po času rada
- Realne jedinične troškove rada

Obzirom na činjenicu da na nivou entiteta još uvijek nije razvijena metodologija za sveobuhvatno statističko praćenje podataka o fondu ukupnih radnih sati, primijenjen je indikator uporedne analize produktivnosti rada koji posmatra odnos BDP-a i ukupnog broja zaposlenih. U skladu s tim u nastavku teksta nalazi se pregled podataka o produktivnosti rada u Republici Srpskoj i Federaciji BiH za protekle četiri godine.

Grafikon 1. BDP po zaposlenom u RS

BDP po zaposlenom u Federaciji BiH

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske i Federalni zavod za statistiku

Podaci s prethodnog grafikona ukazuju na izuzetno nisku produktivnost rada u Republici Srpskoj koja je u 2011. godini iznosila 36.334 KM po zaposlenom radniku na godišnjem nivou. U 2012. godini dolazi do

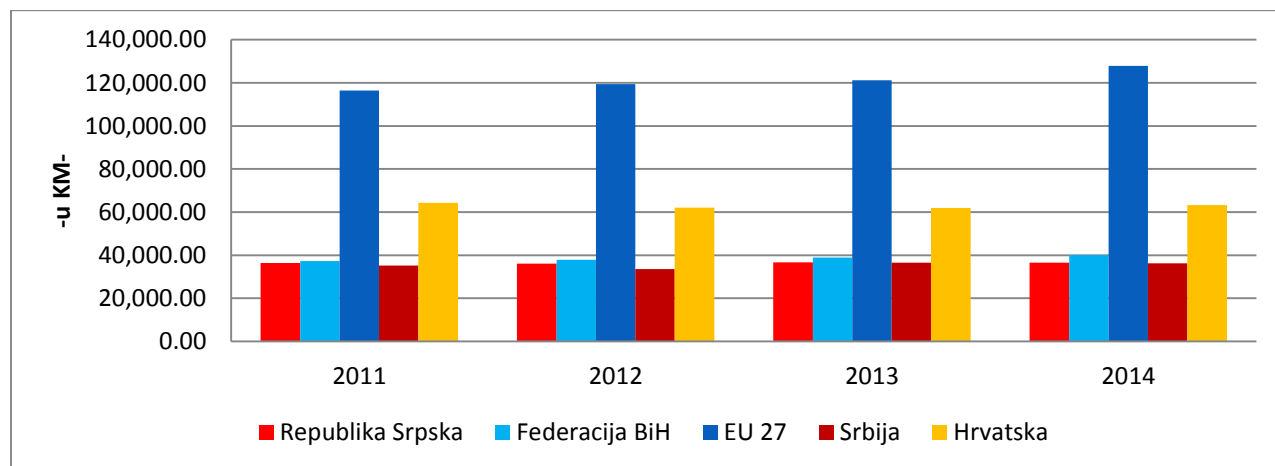
³ Hrvatska je postala članica EU 01.07.2013. godine. S obzirom da je istraživanje rađeno za period 2011-2015. godina, Hrvatska je posmatrana odvojeno od EU

dodatnog pada produktivnosti za 0,8% da bi nakon toga, prije svega zbog rasta industrijske proizvodnje (4,1%) u 2013. godini, ipak došlo do određenog povećanja i to za 1,85%.

S druge strane, gornji grafikon pokazuje kontinuitet u rastu produktivnosti radne snage u Federaciji BiH u posljednje četiri godine. Takođe, produktivnost rada po zaposlenom radniku je tokom posmatranog perioda bila konstantno veća nego u Republici Srpskoj. Na kraju 2014. godine produktivnost po zaposlenom iznosila je 40.111 KM godišnje. Indeks rasta produktivnosti u FBiH u 2012. godini iznosio je 1,72%, dok je u 2014. godini bio još bolji i iznosio je 3,13%.

Međutim, ako nominalno posmatramo rezultate, bez obzira na rast produktivnosti, oni su skromni u oba entiteta. Usporedni podaci sa zemljama članicama Evropske unije ukazuju na izuzetno nizak nivo produktivnosti rada i u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj. U neposrednom okruženju slična situacija je i u Srbiji gdje su pored vrlo niskog nivoa produktivnosti primjetne i oscilacije koje pokazuju da nema konstantnog rasta. U Hrvatskoj je situacija nešto drugačija, pokazatelji produktivnosti rada su bolji iako ne postoji konstantan rast produktivnosti u proteklom periodu.

Grafikon 2. Pokazatelji produktivnosti rada po zemljama (nominalni BDP po zaposlenom)

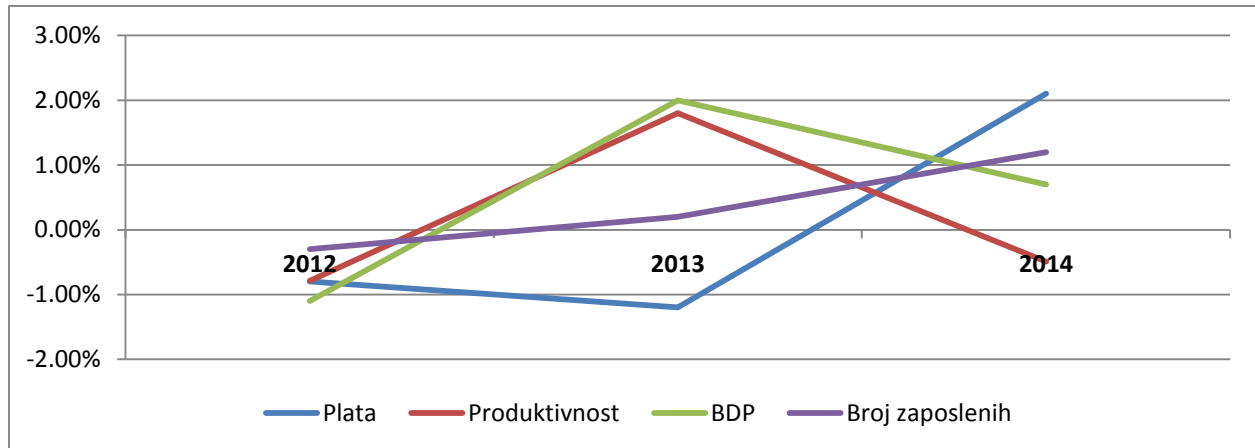
Izvor: IRBRS – baza podataka o ekonomskim indikatorima, Zavod za statistiku RS, Federalni zavod za statistiku i EUROSTAT

U svakom slučaju, podaci o prosječnoj produktivnosti rada u zemljama članicama Evropske unije pokazuju koliko BiH entiteti i zemlje u okruženju zaostaju u ovom važnom segmentu, gledano iz te perspektive Republika Srpska je na svega 28,56% od EU prosjeka a Federacija BiH na 31,36%.

Nadalje, da bi se upotpunila slika o ovom pokazatelju potrebno ga je posmatrati u širem kontekstu i to kroz kretanje niza drugih međuzavisnih pokazatelja kao što su: rast plata, rast BDP-a i ukupan broj zaposlenih. Ako se i ti podaci uzmu u obzir onda se mogu uočiti značajne oscilacije u kretanju plata, bruto domaćeg proizvoda i broja zaposlenih, naročito u RS. U periodu između 2013. i 2014. godine u Republici Srpskoj se dešava da s jedne strane dolazi do rasta plata dok s druge strane pada ukupna produktivnost radne snage i stagnira BDP. To je dijelom rezultat naknadnog usklađivanja odnosa produktivnosti i plata iz prethodnog perioda, ali i činjenice da se već duži vremenski period rast plata finansira zaduživanjem. Ovdje se radi o još jednom

važnom aspektu koji otvara problem potrošnje iznad realnih mogućnosti, zaduživanja i politike plata u javnom sektoru na šta je GEA već ukazivala u prethodnom periodu⁴.

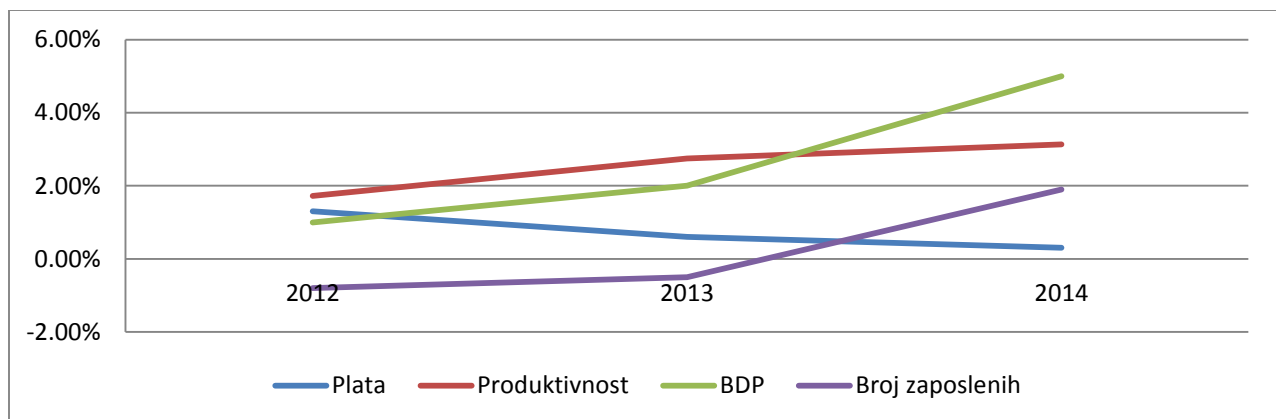
Grafikon 3. Indeks rasta produktivnosti, plata, zaposlenosti i BDP-a u Republici Srpskoj

Izvor: Zavod za statistiku RS

Ako se posmatra Federacija BiH, uporedni podaci ukazuju na nešto bolji trend i konstantnost u rastu produktivnosti, BDP-a i ukupnog broja zaposlenih, što je gledano iz perspektive stvaranja pretpostavki dugoročnog ekonomskog razvoja svakako povoljniji razvoj događaja.

Grafikon 4. Indeks rasta produktivnosti, plata i BDP-a u Federaciji BiH

Izvor: Federalni zavod za statistiku

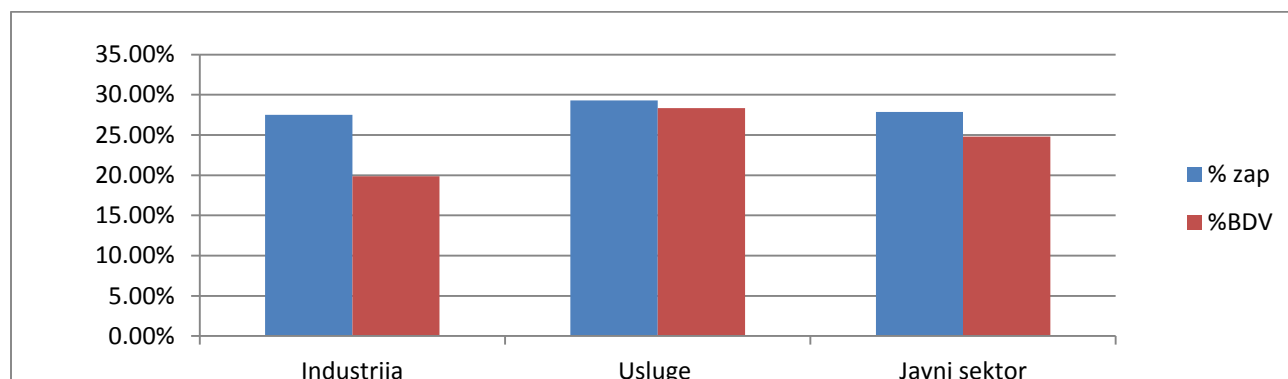
⁴ <http://www.gea.ba/neophodne-reforme-zaposljavanja-i-utvrdivanja-plata-u-javnom-sektoru-rs-sto-prije-to-bolje>

Gdje su uzroci niske produktivnosti rada?

Na osnovu prezentovanih podataka evidentno je da se oba BiH entiteta suočavaju s izrazito nepovoljnom situacijom kada su pokazatelji produktivnosti rada u pitanju. Već je rečeno da niska produktivnost rada potkopava temelje dugoročnog ekonomskog rasta i pogoršava ionako slabu konkurentsku poziciju domaće ekonomije. Zbog toga je potrebno ući dublje u same uzroke problema, rasčlaniti i analizirati produktivnost rada po sektorima. Radi uporedivosti, produktivnost rada je analizirana kao odnos bruto dodate vrijednosti (BDV) i broja zaposlenih po pojedinim oblastima pri čemu je bruto dodata vrijednost razlika između ukupne vrijednosti proizvodnje (ukupnog output-a) i međufazne potrošnje.

Posmatrano kroz udio u BDV-u, sektori industrije, usluga, trgovine uz javni sektor imaju dominantno učešće u odnosu na ostale jer stvaraju 73% ukupne bruto dodate vrijednosti u RS, a zapošljavaju čak 85% ukupno zaposlenih. Međutim, evidentan je negativan odnos udjela broja zaposlenih i udjela u BDV za sva tri sektora. Najteža situacija je u sektoru industrije, gdje se sa učešćem od 27,53 % zaposlenih stvara 19,89% ukupnog BDV-a. U sektoru usluga je nešto bolja situacija gdje 29,29% zaposlenih stvara 28,34% ukupnog BDV-a. Javni sektor ima takođe negativan odnos, jer sa 27,86% zaposlenih stvara 24,79% ukupnog BDV-a.

Grafikon 5: Udio u bruto dodatoj vrijednosti i u ukupnom broju zaposlenim po klasifikaciji djelatnosti

Izvor: Zavod za statistiku RS

Ukoliko se sektori i djelatnosti dodatno rasčlane i posmatraju pojednično prema ostvarenoj produktivnosti, najveća produktivnost rada zabilježena je, očekivano, u djelatnostima poput informacionih tehnologija i komunikacija (radnik godišnje u prosjeku stvori 94.082 KM) te proizvodnji i snabdijevanju električnom energijom (50.871 KM godišnje po zaposlenom). Nasuprot tome, unutar sektora industrije najmanja produktivnost rada bila je u prerađivačkoj industriji i to u iznosu od 15.719 KM po zaposlenom na godišnjem nivou. U poređenju sa EU prosjekom u prerađivačkoj industriji⁵ to je čak 6 do 7 puta niže. Istovremeno, godišnji fond radnih sati radnika u prerađivačkoj industriji u RS iznosio je u 2014. godini 2.088 i bio je nešto veći nego u drugim zemljama Evropske unije⁶ što upućuje na zaključak da za približno isto radno vrijeme radnici u prerađivačkoj industriji u EU stvore 6 do 7 puta više vrijednosti.

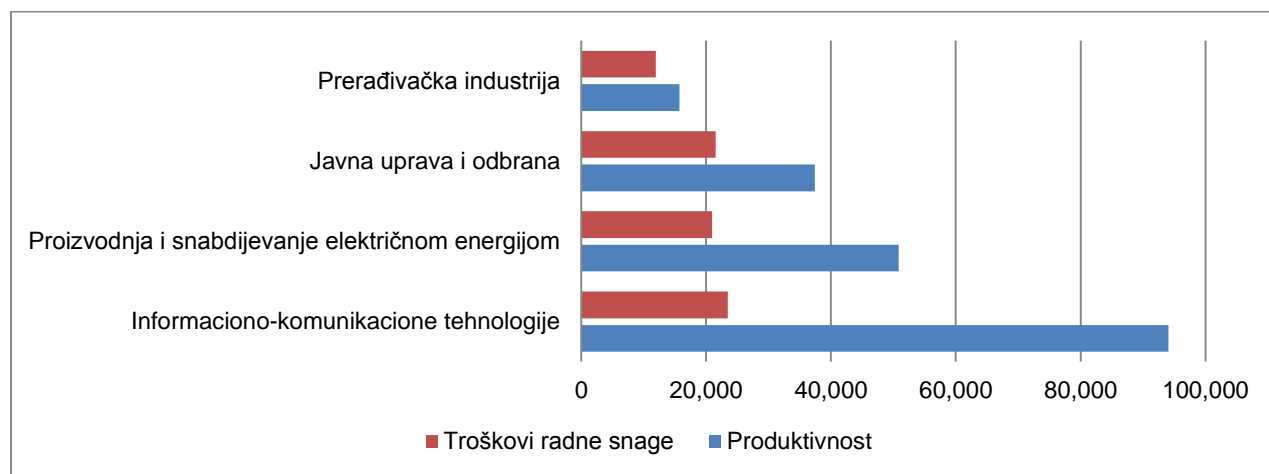
⁵ EUROSTAT (online data code:sbs_na_ind_r2)

⁶ Prosječan godišnji fond radnih sati po radniku u euro zoni bio je 1557 sati
<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=LEVEL>

Drugi važan aspekt sagledavanja produktivnosti rada u kontekstu konkurentske pozicije domaće ekonomije odnosi se na troškove rada. Učešće troškova rada u dodanoj vrijednosti govori o sofisticiranosti samih proizvoda/usluga koji se proizvode, karakteru djelatnosti (radno intenzivnoj ili kapital intenzivnoj) i njenoj atraktivnosti za ulaganje.

Prema tome, ukoliko se prethodno navedenim podacima o produktivnosti dodaju i podaci o prosječnim troškovima rada po djelatnostima (grafikon 6) onda se da uočiti niska produktivnost i visoko učešće troškova rada u prerađivačkoj industriji u RS, gdje je razlika između stvorene dodane vrijednosti i troškova rada minimalna. To upućuje na zaključak da se radi o proizvodima/uslugama sa niskom dodatom vrijednošću koji ne daju mnogo prostora za eventualno povećanje zarada niti za ozbiljnije profitne marže.

Grafikon 6: Odnos produktivnosti i troškova rada po djelatnostima (za Republiku Srpsku u 2014. godini)

Taj prostor je čak dodatno sužen 2008. godine zbog uvođenja viših poreza i doprinosa na plate u Republici Srpskoj čime su samo podignuti troškovi rada bez intervencija na drugoj strani koje bi imale za cilj podići produktivnost. Ovim potezom su bili naročito pogođena mala i mikro preduzeća sa niskom produktivnošću rada, što se ozbiljno odrazilo na njihovo poslovanje, bilo da su smanjili plate, otpustili radnike ili prebacili dio svojih poslovnih aktivnosti u zonu neformalne ekonomije.

Nasuprot tome, na istom grafikonu se može uočiti da je razlika između stvorene vrijednosti i troškova rada značajno veća u djelatnostima poput informacionih tehnologija, komunikacija i proizvodnji i snabdijevanju električnom energijom. Bez obzira što su plate u tim sektorima iznad prosjeka, negdje i trostruko više u odnosu na prerađivačku industriju, učešće troškova rada u stvaranju dodate vrijednosti je relativno nisko. Zbog toga što se ovdje radi o proizvodima/uslugama sa visokom dodatom vrijednošću postoji prostor za dodatno povećanje zarada, više profitne marže i shodno tome u tim djelatnostima postoji i značajniji interes investitora za ulaganje.

Naredna tabela daje ilustrativan prikaz podataka za dvije izabrane djelatnosti (proizvodnja obuće i izrada računarskih programa) kao krajnosti u smislu pokazatelja produktivnosti rada u Republici Srpskoj.

Tabela: Usporedni pokazatelji produktivnosti rada u RS za dvije izabrane djelatnosti: proizvodnja obuće i izrada računarskih programa

Djelatnost: Proizvodnja obuće		Djelatnost: Izrada računarskih programa	
Ukupan prihod 10 najvećih kompanija u posmatranoj djelatnosti (u KM)	151.280.216	Ukupan prihod 10 najvećih kompanija u posmatranoj djelatnosti (u KM)	116.935.012
Ukupan broj zaposlenih u 10 najvećih kompanija u posmatranoj djelatnosti	6.335	Ukupan broj zaposlenih u 10 najvećih kompanija u posmatranoj djelatnosti	445
Prihod po zaposlenom u KM	23.880	Prihod po zaposlenom u KM	262.775
Troškovi rada u odnosu na ukupan prihod	41,1 %	Troškovi rada u odnosu na ukupan prihod	14,7%

Izvor: podaci APIF-a za 2014. godinu

Kako povećati produktivnost rada u Republici Srpskoj i BiH?

Prethodno navedeno upućuje na zaključak da, ukoliko se žele podsticati značajnija ulaganja u domaću industriju, a što je neosporno zajednički stav svih donosioca odluka u RS i BiH, potrebno je mjerama ekonomske politike primarno podsticati produktivnost rada i stvaranje proizvoda više dodate vrijednosti, posebno u onim djelatnostima koje su prepoznate kao strateške i imaju potencijal da generišu novo zapošljavanje. Rast produktivnosti rada je, neosporno, osnovni preduslov za željeno povećanje plata te dugoročan i stabilan ekonomski razvoj.

Da bi se u tome uspjelo potrebno je sistemski intervenisati na ključne uzroke niske produktivnosti rada. Ovdje je važno naglasiti da se uzroci niske produktivnosti rada u Republici Srpskoj ne smiju pripisati djelovanju samo jednog faktora, niti se faktori mogu posmatrati izolovano (npr. samo kroz prizmu angažmana radne snage - radnici koji su nedovoljno angažovani u proizvodnom procesu). Produktivnost rada određena je nizom internih i eksternih faktora gdje postoji snažna međuzavisnost. Dakle, pored eksternih faktora kao što su: društveno-politički sistem, ekonomska politika, radno zakonodavstvo i sl., produktivnost rada određena je i nizom drugih specifičnih faktora na nivou preduzeća, počev od toga na koji način su organizovani tehnološki procesi i procesi rada u samom preduzeću, na kojem stepenu tehnološkog razvoja se ono nalazi, do upravljačkih vještina menadžmenta i osposobljenosti zaposlenih. U skladu s tim povećanje produktivnosti rada zahtijeva izbalansiran pristup i kombinaciju mjera ekonomske politike i sistemskih intervencija na više kolosijeka istovremeno gdje je ključna riječ **ulaganje** i to ulaganje u **tehnologiju, ljudski kapital i organizacioni razvoj**. Uostalom, iskustva iz drugih razvijenih ekonomija pokazuju da produktivnost rada raste korištenjem savremene opreme i naprednih tehnoloških rješenja, ulaganjem u radnike koji su osposobljeni da prihvate i koriste modernu tehnologiju te proizvedu više za manje vremena.

Podsticati ulaganja u poslovnu infrastrukturu, tehnološki razvoj, opremu i inovacije

Ulaganje u opremu i tehnološki razvoj ključna je pretpostavka rasta produktivnosti. Iako do sada nije rađeno sveobuhvatno istraživanje u Republici Srpskoj i BiH, neke procjene govore da je prosječna starost opreme u

domaćoj industriji oko 25 godina⁷. Poređenja radi, prema podacima EUROSTAT-a prosječna starost mašina i industrijske opreme u zemljama EU je 9,67 godina.

Kada govorimo o tehnološkom razvoju važno je sagledati i ukupnu strukturu ekonomije i industrije. Ukoliko se industrije klasifikuju prema njihovom globalnom tehnološkom intenzitetu onda se može primijetiti da RS kao i BiH pripada grupi ekonomija sa nisko-tehnološkim industrijama gdje u strukturi učestvuju: prerada drveta i proizvodnja namještaja, proizvodnja papira, tekstila, odjeće, kože i dr. Primjera radi, u visoko-tehnološke industrije spadaju: svemirska, farmaceutska, proizvodnja kompjutera, elektronika-komunikacije, proizvodnja preciznih instrumenata dok u srednje visoko-tehnološke industrije spadaju: proizvodnja električnih mašina, motornih vozila, hemikalija (osim farmaceutskih), ostalih prevoznih sredstava, mašinerije i opreme.

Dakle, promjene u strukturi ekonomije i unutar industrije su neophodne i njih nije moguće napraviti bez prethodnog ulaganja u istraživanje, inovacije i razvoj tehnološke baze. Ako posmatramo samo Republiku Srpsku, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u periodu od 2012. godine tek svako peto preduzeće je sprovedo najmanje jednu inovativnu aktivnost. Pri tome inovativne aktivnosti preduzeća obuhvataju interne aktivnosti istraživanja i razvoja, eksterne usluge istraživanja i razvoja, nabavku mašina, opreme, softvera i zgrada, nabavku postojećih znanja od drugih preduzeća ili organizacija, obuku za inovativne aktivnosti, uvođenje inovacija na tržište, dizajn i sl. To dalje znači da čak četiri od pet preduzeća, ili blizu 80% svih registrovanih preduzeća, u protekle tri godine nije realizovalo ništa od navedenog. Ukoliko se tome doda i činjenica da su i budžetska izdvajanja za podršku istraživanju i razvoju iz godine u godinu sve manja⁸, onda loša pozicija BiH u globalnom kontekstu konkurentnosti ne treba da čudi.

U uslovima otvorenog tržišta, bez sprovođenja inovativnih aktivnosti nemoguće je očuvati konkurentsku poziciju niti doći do proizvoda više dodatne vrijednosti. Zbog toga je potrebno što prije zauzeti potpuno novi kurs i staviti veći fokus na podršku ulaganjima u inovacije i stvaranje proizvoda više dodate vrijednosti. Istovremeno **treba tražiti mogućnosti za ulaganje u one sektore gdje postoji visok potencijal rasta i prilika za multipliciranje efekata**. U tim sektorima potrebno je **raditi na jačanju** postojećih lanaca vrijednosti ili na njihovom stvaranju ukoliko do sada nisu izgrađeni. Pored toga, **ulaganja u infrastrukturu** (telekomunikacije, putevi, avio saobraćaj, željeznice) **direktno utiču na produktivnost rada na nivou ukupne ekonomije**.

Na nivou preduzeća potrebno je stimulativnim mjerama podsticati uvođenje savremenije opreme te naprednih proizvodnih i tehnoloških procesa potrebnih za stvaranje proizvoda više dodate vrijednosti. Pristup kojim se kroz visoke fiskalne i parafiskalne namete preduzećima prvo uzima značajan dio sredstava da bi im se onda samo manji dio vratio kroz subvencije i podsticaje potrebno je promijeniti u pristup gdje će se raditi na rasterećenju privrede i gdje će **transfer znanja** imati prioritet u odnosu na transfer novca. U tom smislu treba preispitati i racionalnost aktuelnih mjera podrške domaćim preduzećima te **razlučiti mjere ekonomske od mjera socijalne politike**, odnosno, elemente socijalne politike potrebno je sprovoditi u okviru

⁷ Izvor: Asocijacija poslodavaca BiH

⁸ Statističke procjene pokazuju da se u BiH u svrhu podrške istraživanju i razvoju izdvaja ispod 0,1 odsto BDP-a. U zemljama članicama EU iznos tih izdvajanja se kreće između 1,5% i 3% BDP-a

integralnog sistema socijalne zaštite a mjere ekonomske politike usmjeriti prvenstveno ka povećanju produktivnosti.

Podsticati ulaganje u ljudski kapital

Korištenje savremene opreme i naprednih tehnoloških rješenja bez ulaganja u ljudski kapital može imati samo ograničene efekte. Samo oni radnici koji su prethodno obučeni da prihvate i koriste modernu tehnologiju mogu da proizvedu više za isto ili kraće radno vrijeme. U tom smislu **ulaganje u ljudski kapital podrazumijeva kontinuiran rad na usavršavanju i osposobljavanju radnika kako bi koristili savremene tehnologije i bili produktivniji**. Ulaganje u ljudski kapital je zahtjevan i dugoročan proces na koji prema podacima iz izvještaja o globalnoj konkurentnosti preduzeća iz Bosne i Hercegovine i Republike Srpske još uvijek nisu spremna. To se dijelimično može razumijeti i činjenicom da obrazovni sistem nije u stanju ponuditi radnu snagu u skladu sa zahtjevima privrede a većina preduzeća nije u mogućnosti da vlastitim sredstvima ulaže u osposobljavanje i usavršavanje radnika. Posebno je to slučaj u mikro, malim i srednjim preduzećima gdje je produktivnost rada relativno niska i koja često posluju u zoni neformalne ekonomije. U takvim okolnostima, preduzeća nastoje sačuvati svoju konkurentsku poziciju rezanjem troškova i svođenjem investicija na minimum, uključujući i ulaganja u radnu snagu gdje im visoko oporezivanje rada predstavlja samo dodatni uteg oko vrata. Zbog toga je mjerama ekonomske politike potrebno domaćim preduzećima dati mogućnost da svoju konkurentsku poziciju jačaju ulaganjem u ljudski kapital, podsticati transfer znanja i stručno osposobljavanje i usavršavanje zaposlenih. Obzirom da se efekti neophodne reforme obrazovnog sistema i usklađivanja sa potrebama privrede mogu očekivati tek dugoročno, potrebno je u međuvremenu kroz aktivniji pristup institucija na tržištu rada i kroz programe neformalnog obrazovanja raditi na podizanju kapaciteta postojeće radne snage.

Ulaganje u ljudski kapital znači i veću motivaciju zaposlenih. **Motivacija zaposlenih** je najčešće vezana za finansijske i druge uslove rada. Ako posmatramo samo finansijski aspekt i poredimo **plate u javnom i realnom sektoru**, poslodavci u realnom sektoru su izloženi ogromnom pritisku a radnici s razlogom demotivisani. Prosječna plata u javnom sektoru (javna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje, obrazovanje, djelatnost zdravstvene zaštite i socijalnog rada) u 2014. godini bila je 1.000 KM, dok je u realnom sektoru uključujući i finansijske djelatnosti iznosila 743 KM. Pri tome, razlika u nivou plata nije rezultat veće produktivnosti rada u javnom sektoru već posljedica niza, prvenstveno političkih odluka iz prethodnog perioda, na šta je GEA ranije ukazivala kao i na činjenicu da slaba privreda u Republici Srpskoj ne može finansirati ovako glomazan i skup državni aparat⁹.

Konačno, određeni prostor za intervenciju postoji i među internim faktorima uticaja što uključuje i **bolju organizaciju rada unutar preduzeća i efikasniji sistem nagrađivanja** koji je u direktnoj vezi sa ostvarenim rezultatima. Osim finansijske motivacije, na nivo produktivnosti rada može se uticati i kroz djelovanje drugih internih faktora kao što su **stvaranje ugodnijeg radnog okruženja, boljih uslova rada i radne atmosfere, fleksibilnosti rada** u zavisnosti od radnog mjesta, itd. što zahtijeva i određeni stepen menadžerskih vještina kako bi organizacija poslovanja i procesi rada bili uspostavljeni na najvišem nivou. Praksa pokazuje da postoji značajan prostor za napredak u ovom segmentu zbog čega je potrebno **posebnu pažnju posvetiti**

⁹ <http://www.gea.ba/potrebna-nam-je-politika-plata-u-javnom-sektoru/>

unapređenju menadžerskih vještina, posebno u porodičnim firmama gdje funkciju upravljanja još uvijek, gotovo po pravilu, obavljaju vlasnici kapitala.

PRODUKTIVNOST RADA U BOSNI I HERCEGOVINI

Pokazatelji produktivnosti rada po zemljama
(nominalni BDP po zaposlenom)

BDP po zaposlenom u RS i Federaciji BiH

**PROIZVODNJA
OBUČE**

**IZRADA
RAČUNARSKIH
PROGRAMA**

Ukupan prihod 10 najvećih kompanija u RS (u KM)	151.280.216	116.935.012
Ukupan broj zaposlenih u 10 najvećih kompanija u RS	6.335	445
Prihod po zaposlenom u KM	23.880	262.775
Troškovi rada u odnosu na ukupan prihod	41,1 %	14,7 %

u RS

25
godina

u EU

9,67
godina

Prosječna starost mašina i industrijske opreme

Ulaganje u opremu i tehnološki razvoj ključna je pretpostavka rasta produktivnosti.

Legend: Republika Srpska (blue), Federacija BiH (yellow), EU 27 (cyan), Srbija (red), Hrvatska (green)

Odnos produktivnosti i troškova rada po djelatnostima (za Republiku Srpsku u 2014. godini)

